

Vâsîf
Ahmed
Efendî'nin
Mihrişah
Vâlide
Sultan
Mektebi
hazîresindeki
mezar taşı –
Eyüp /
İstanbul

ler de vardır. Eyüp'te Mihrişah Vâlide Sultan Mektebi hazîresine defnedildi. Vâsîf'in Lebîb ve Vassâf adlı iki oğlu müderrislik yapmıştır. Kaynaklarda son derece çalışkan, ancak o kadar da ihtiraslı bir devlet adamı diye tanıtılan Vâsîf yeni bir memuriyete getirilince memnuniyet duyar, işini de hakkıyla yerine getirmeye çalışırdı. Paraya olan düşkünlüğü yüzünden genelde kazancını ön planda tutardı. Bununla beraber kendisini parasız gibi göstermeye alışmıştı. Bu durumuna III. Selim de aldanmış, "tehî-dest" olarak tanımladığı Vâsîf'ı zaman zaman kollamıştır. Bu sebeple ölümünde terekesinden vaktiyle İspanya'dan getirdiği daha açılmamış altın keselerinin çıkması hayret uyandırmıştır (Vâsîf, *Târih*, neşredenin girişi, s. XXXVIII).

Eserleri. Vâsîf'in en önemli eseri vak'anüvislik dönemlerinde kaleme aldığı, *Vâsîf Târîhi* diye de bilinen *Mehâsinü'l-âsâr ve hakâiku'l-ahbâr*'dir. Eserini düzgün bir sıra halinde kaleme almasına rağmen ciltlere ayırmamıştır. Kabaca yazdığı kısımları vak'anüvislik dönemine ait olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Muharrem 1166 (Kasım 1752) – Zilhicce 1183 (Nisan 1770) olayları ilk cildi, Receb 1188'e (Eylül 1774) kadar gelen kısmı II. cildi teşkil eder. Bunlar iki ayrı cilt halinde İstanbul'da (1219) ve Bulak'ta (1243, 1246) basılmıştır. Bu dönem olayları için Hâkim, Çeşmîzâde ve Enverî'nin tarihlerini kaynak olarak kullandığı anlaşılmaktadır. Vâsîf bu kısmı, sonuncu vak'anüvisliği sırasında nişancı iken matbu vak'anüvis tarihlerini tamamlamakla görevlendirildiği dönemde yazmış, ardından bunu devam ettirmiştir. 1188'den itibaren başladığı kısmı Cemâziyelâhîr 1193'e (Temmuz 1779) kadar getirmiştir. Birden kesilen bu bölümün tamamlanmadığı düşünülmektedir. Vâsîf ilk vak'anüvislik görevine tayin edildiğinde 1196 (1782) yılının son iki ayına ait bazı olayları anlatıp 1197 (1783) yılı hadiselerini hızlıca geçerek 1198-

den (1784) itibaren eserini ayrıntılı biçimde yazmaya başlamış ve 1201 (1787) yılına kadar getirmiştir. Ancak ikinci vak'anüvisliği sırasındaki devreyi (1201-1203/1787-1789) ihtiva eden kısım bugün mevcut değildir. III. Selim'in cülûsuyla birlikte (1203/1789) başlayan bölüm ise 1219 (1804) yılına kadar gelir. Vâsîf, III. Selim dönemine ait kısmı I. cilt kabul etmiş, 1209'dan (1794) sonraki kısmı II. cilt saymıştır. Vâsîf'ın ilk vak'anüvisliği devrine ait yazdığı kısım Mücteba İlgürel tarafından yayımlanmış (İstanbul 1978), diğer kısımlar neşredilmemiştir. Vâsîf'ın tarihçiliği dönemin iyi eğitim almış üst düzey tabakasına hitap eder. Tumturaklı ifadesi genelde muğlaktır. Devrin âdeti gereği konuları dua cümleleri, âyetler ve bazan tekerlemelerle süslemeye çalışmış, metinleri uygun manzum ibarelerle takviye etmiştir. Vefeyât ve tercüme-i hâl bahisleri dikkat çekici olup beğendiği kimseleri övmekten, beğenmediklerini kötölemekten çekinmemiştir. Onu en çok takdir eden ve okuyunca, "Gayet haz ettim" diyerek memnuniyetini ifade, selefi tarafından yazılan dönemleri tekrar kaleme almasını isteyen III. Selim olmuştur.

Vâsîf'ın, önemli kısmı hâlâ yazmalar halinde kalan büyük eseri dışında irili ufaklı birçok risâle ve lâyiha kaleme aldığı bilinmektedir. *Koca Sekbanbaşı Risâlesi* adıyla tanınan eserin Vâsîf Efendi tarafından kaleme alındığı ve asıl adının *Muhassenât-ı Asker-i Cedîd* olduğu tesbit edilmiştir (Beydilli, sy. 12 [2005], s. 221-224). Fransızlar'ın Mısır'a saldırması üzerine (Temmuz 1798) III. Selim'e takdim ettiği "Tesliyethâne" türünün nâdir bir örneğidir (bk. Çelik, sy. 22 [2010], s. 85-126). Onun Arapça'dan çevirdiği *Râhibnâme*, *Hekimnâme* ve *Nevâbigü'l-kerîm* gibi çalışmaları da bulunmaktadır. Vâsîf'ın şiirleri pek tutulmamıştır. Bunların kaybolduğu belirtilirse de divançesinin eksik bir nüshası günümüze ulaşmıştır. *İspanya Sefâretnâmesi* Cevdet Paşa'nın tarihi içinde yer alır (IV, 348-358). Matbu tarihinden bazı kısımlarla *İspanya Sefâretnâmesi* Almanca, Fransızca, Rusça ve Lehçe'ye tercüme edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâsîf, *Târih* (İlgürel), neşredenin girişi, s. XIX-LIV; Ahmed Resmî, *Hulâsatü'l-i'tibâr*, İstanbul 1286, s. 56; Cevdet, *Târih*, IV, 348-358; Filiz Çalışkan, "Vâsîf'ın Kaynaklarından Enverî Târîhi", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 143-163; Mücteba İlgürel, "Vak'anüvislerin 'Taltiflerine Dâir", a.e., s. 183-192; a.mlf., "Vâsîf", *İA*, XIII, 214-217; Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne*,

ne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi: 1776-1826, İstanbul 1995, s. 99-127; a.mlf., *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Gün-lüğü*, İstanbul 2001, s. 97, 183, 224; a.mlf., "Sekbanbaşı Risalesi'nin Müellifi Hakkında", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 12, İstanbul 2005, s. 221-224; a.mlf., "Küçük Kaynarca Antlaşması", *DİA*, XXVI, 524-527; Mustafa L. Bilge, "Vâsîf Tarihinin Üç Muteber Zeyli", *Prof. Dr. Nezih Aykut Armağanı* (haz. Gülden Sarıyıldız v.dğr.), İstanbul 2011, s. 35-46; M. Köhbach, "Die Osmanische Gesandtschaft nach Spanien in den Jahren 1787/88", *Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit*, X, Wien 1983, s. 143-152; Antonio Urado Aceituno, "18. Yüzyılda Bir Osmanlı Elçisinin İspanya'ya Ziyareti", *TT*, XXXVI/214 (2001), s. 33-38; Yüksel Çelik, "Siyaset-Nasihat Literatürümüzde Nadir Bir Tür: Mısır'ın İşgali Üzerine III. Selim'e Sunulan Tesliyethâne", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 22, İstanbul 2010, s. 85-126; Christine Woodhead, "Vâsîf", *El²* (İng.), XI, 162-163.

MÜCTEBA İLGÜREL

VÂSİF EFENDİ, Çömez

(bk. MUSTAFA VÂSİF, Çömez).

VÂSİF-ı ENDERÛNÎ

(bk. ENDERUNLU VÂSİF).

VÂSİFÎ

(واصفی)

Zeynüddin Mahmûd
b. Umde'ti'l-celîl-i Vâsîfî Herevî
(ö. 959/1552 [?])

Hâtrât mahiyetindeki
Farsça Bedâ'iyü'l-vekâ'iy' adlı
eseriyle tanınan Özbek tarihçisi
(bk. BEDÂ'YIU'L-VEKÂ'Yİ).

VASIL

(الوصل)

Okuyuşta bir kelimeyi
kendisinden sonra gelen kelimeye
sesi ve nefesi kesmeden
bağlamak anlamında kiraat terimi
(bk. VAKF ve İBTİDÂ).

VASIL

(الوصل)

Arap belâgatında cümlelerin
"ve" bağlacı ile birbirine
bağlanması anlamında meânî terimi.

Sözlükte *vasıl* (*vasl*) "bir şeyi diğer bir şeye bağlamak, ulamak, eklemek" anlamına gelir. Meânî âlimlerinin çoğu *vasıl* ile bir cümlenin diğerine "ve" (*vâv*) bağlacıyla

atfedilmesini, **fasıl** ile de (fasl) bu atfın terkedilmesini kasteder. Bunlardan her birinin anlatım sırasında gerekli olduğu yerler vardır. Birbirini izleyen cümlelerin vasil veya fasıl halinde bulunması belâgat ilminin çok ince konularından biri ve belâgatın ölçüsü kabul edilmiştir. Câhiz belâgatı vasil ve fasıl yapılacak yerleri bilmekten ibaret saymış (*el-Beyân*, I, 88), Abdülkâhir el-Cürcânî de bu konuda en doğruyu bulabilenler, ancak dili hiç bozulmamış bevedilerle Allah vergisi olarak belâgat yeteneğine sahip çok az kişiye nasip kıldığını söylemiştir (*Delâ'ilü'l-İcâz*, s. 222). Meânî âlimlerinin çoğunun ilgilerini sadece cümlelerin “ve” bağlacıyla bağlanma keyfiyetine yoğunlaştırması ve diğer bağlaçlarla yapılan atıflara ilgi göstermemesi, “vav”ın kullanım yerlerinin belirlenmesinin güçlüğü ve ince bir anlayışa ihtiyaç duyulması sebebiyledir. Çünkü vav yalnız iki ögeyi bağlama ve aynı i'rab hükmünde ortak etme vazifesi görür. Diğer bağlaçlar ise bu işlevleri yanında kullanım yerlerini belirlemede yardımcı olacak başka anlamlar da içerir. Bu sebeple diğer bağlaçların kullanım yerlerinin tayini güç değildir. Örnek olarak “fâ” bağlacı bağlama işlevinin yanı sıra gecikmesiz sıralamayı, bağlanan öğelerin sırayla ve ardarda yapılmasını ifade eder. Aynı şekilde “sümme” bağlama göreviyle birlikte gecikmeli sıralamayı anlatır. Müfredlerin (cümle oluşturmamayan kelimeler) “ve” ile bağlanmasında da güçlük söz konusu değildir; iki öge i'rab hükmünde (fâillik, mef'ullük gibi) ortak edilmek istenirse bağlama yapılır. Aynı şekilde i'rabdan mahalli olan (fâil, mef'ul, haber vb. konumunda) cümlelerin “ve” ile bağlanmasında da zorluk yoktur, çünkü bu tür cümleler müfredte dönüştürülebilir ve müfred konumunda bulunabilir. Müfredte dönüştürülemeyen cümlelerin i'rabdan mahalli yoktur, bu tür cümleler i'rab hükmünde ortak edilmek istendiği takdirde bağlanır. Asıl güçlük i'rabdan mahalli olmayan cümlelerin “ve” ile bağlanmasındadır. Ardarda sıralanan bu tür iki cümlelerin “ve” ile bağlanabilmesi için aralarında birbirini çağrıştıracak biçimde uyum, benzerlik veya zıtlık gibi bir ilginin varlığı gerekir (Cürcânî, s. 223-226). Bundan dolayı belâgat âlimlerinin çoğu bu tür cümlelerin “ve” ile atfedilmesi, atfın terkedilmesindeki sırlar ve bunların yerleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

İki cümlelerin birbirine “ve” ile bağlanmasını geçerli kılacak olan ve “câmi", cihet-i câmia, münasebet” diye anılan bir ilişkinin

varlığı şarttır. Söz konusu ilişki iki cümlelerin özneleriyle yüklemeleri arasında benzerlik, ayrılık, tezat, sebep-sonuç, birbirini çağrıştırmaya gibi alâkalarla kurulur. Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî vasilin alâkalarını akfî, vehmî ve hayalî diye üç kategoride incelemiştir. Akfî alâkayı (câmi') tasavvurda aynılık (ittihâd), benzeşme (temâsül) ve birbirini çağrıştırmaya (tezâyüf) şeklinde üç alt bölüme ayırmış, çağrıştırmaya için “sebeb-müsebbeb, illet-ma'lûl, az-çok, alt-üst” gibi örnekler vermiştir. Vehmî alâkayı benzeşme (şibh-i temâsül: ak-sarı gibi, vehim gücü bunları benzer şeyler sayar), **tezat** (ak-kara, acı-tatlı, sert-yumuşak, mümin-kâfir gibi) ve **tezadımsı** (şibh-i tezat: yer-gök, dağ-ova gibi, vehim gücü bunları zıt şeyler sayar) kısımlarına ayırır. Hayalî alâka ise hayal gücünün ilişkili var saydığı öğelerdir. Bu konuda Sekkâkî'nin üzerinde durduğu şu âyetlerin “ve” ile atfedilmesi ilginçtir: “أفلا ينظرون إلى الإبل كيف خلقت وإلى السماء كيف رفعت وإلى الجبال كيف نصبت وإلى الأرض كيف سطحت” (Öyle iken bakmazlar mı devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseldiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına!; el-Gâşiye 88/17-20). Burada deve-gök-dağ-yer ve onlarla ilgili hükümlerin birbirine ulanmasının çöl hayatını bilmeyen bir şehirli için fazla bir şey ifade etmemesi ve hayalinde çağrışımaya yol açmaması mümkündür. Fakat her türlü ihtiyacı gideren devenin, kendisinden her an yağmur beklenen semanın, kum fırtınalarında hayvanlarıyla birlikte sığınacağı dağların, daima otlak ve sulak yerlerini aradığı yerin bir bevedî için bir araya getirilip önem sırasına göre dizilişinin ne kadar manidar olduğu ve büyük çağrışımlar yaptığı açıktır (*Miftâhu'l-'ulûm*, s. 275-276). Ayrıca Sekkâkî bu özgün yorumuyla, bilgi sosyolojisinin oluşumunda çevre faktörünün etkisini Batı dünyasındaki bilim adamlarından asırlarca önce ortaya koymuştur. Şu âyette bağlanan iki cümlelerin özne ve yüklemelerinin farklılığına rağmen ilk cümlelerin yüklemi ikincinin yüklemine bir sebep teşkil ettiği, aralarında sebep-sonuç ilişkisi bulunduğu için “ve” ile bağlanmıştır: “يا أيها العزيز متسا وأهلنا الضّرّ وجننا بضاعة مزجية (Ey aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık “bastı” ve biz değersiz bir sermaye ile “geldik”; Yûsuf 12/88).

Vasil Yerleri. Üç konumda iki cümleyi “ve” ile bağlamak zorunlu kabul edilmiştir. 1. İ'rabdan mahalli olan iki cümlelerin i'rab hükmünde (fâil, mef'ul, haber, sıfat vb. olma durumu) ortak edilmesinin is-

tenmesi halinde: a) / وحب العيش أعبد كلّ حرّ / وعلم ساغبا أكل المرار (Yaşam sevgisi köle yaptı her özgür kişiyi / Öğretti aç kimseye deve dikenini yemesini). Ebû'l-Alâ el-Maarrî'nin bu beytinde “ve” bağlacı son cümleyi “أعبد كلّ حرّ” cümlesine bağlayarak mübtedânın haberi olma hükmünde ona ortak etmiştir. İki cümledeki öznenin aynılığı şeklindeki alâka da vasla imkân sağlamıştır. “الله يقبض” (Allah darlık da verir, bolluk da verir) âyetinde (el-Bakara 2/245) “bolluk da verir” cümlesinin “darlık da verir” cümlesine vaslâ aynı i'rab hükmüne dayanır. İki cümlede özne aynılığı ve yüklemeler arasındaki tezat da vasla imkân vermiştir. Bu konumda “ve” bağlacının terkedilmesiyle birinciden vazgeçilip ikinciye yönelme olduğu (bedel, atf-ı beyân) ve asıl maksadın ikinci önermeden ibaret bulunduğu şeklindeki yanlış bir anlaşılmaya sebebiyet verildi (Cürcânî, s. 227-228). b) “وللّسرّ متي موضع لا يناله / نديم ولا يفضي إليه شراب” (Bende sırrın saklandığı öyle bir yer var ki eremez ona / Ne bir dost ne de bir işret arkadaşının eli). Müte-nebbî'nin bu beytinde son cümle “لا يناله” cümlesine vavla bağlanmıştır ve “موضع” nekre ismine sıfat olma hükmünde ona ortak edilmiştir. İki cümle arasında yüklemelerde anlam benzerliği ve tümleç aynılığı ilgisi vardır.

2. İ'rabdan mahalli olmayan iki cümlelerin ikisi de haberî veya ikisi de inşâi konumunda uyuşması, aralarında tam bir anlam ilgisinin (iki cümlelerin özne ve yüklemelerinin arasında benzerlik-zıtlık) bulunması, ayrıca iki cümle arasında bağlaç kullanılmaması gerektiren özel durumun olmaması halinde: a) “إنّ الأبرار لفي نعيم وإنّ / إنّ الفجار لفي جحيم” (Şüphesiz iyiler cennette, kötüler de cehennemdedir) âyetlerinde (el-İnfitâr 82/13-14) iki isim cümlesi de haberî olduğu ve öğeleri arasında zıtlık ilgisi bulunduğu için “vav”la bağlanmıştır. Yine, “يخرج الحيّ من الميت ويخرج الميت من الحيّ” (Diriyi ölüden çıkarır, ölüyü de diriden çıkarır) âyetinde (er-Rûm 30/19) fiil cümleleri haberî olmaları, özne aynılığı ve tezat ilgisi sebebiyle vasledilmiştir. “كلوا واشربوا ولا تسرفوا” (Yiyin, için, fakat israf etmeyin) âyetindeki (el-A'râf 7/31) cümleler inşâidir; özne aynılığında birleştiği ve yüklemeler arasında teza-da benzer bir ilgi bulunduğu vasil yapılmıştır. “يشترّ للّجّ عن ساقه / ويغمره الموج في الساحل” (Derin suya dalmak için paçasını sıvar / Halbuki sahildeki bir dalga onu boylar). Küçük şeyleri başarmaktan âcizken büyük işler peşinde koşan kimse için getirilen bir meseldir; beyitte iki cümle de haberî olduğu, ilk cümlelerin öznesinin ikincinin tümleci ko-

numunda bulunduğu, ayrıca “suya girmeye hazırlanma” (teşmîr) ve “suyun boylaması” (gamr) şeklinde iki yüklem arasında tam bir anlam ilgisi bulunduğu için “vav”la bağlanmıştır. b) *ولا وأذن إلى القريبى المقرب نفسه / ولا* “وأذن إلى القريبى المقرب نفسه / ولا” (Yakın dur aklı ve kemaliyle sana yakın durana / Danişip da sır açma sır saklamaz olana). Beşşâr b. Bürd’ün bu beytinde iki cümle de inşâidir; iki cümle özneleri aynı olduğu ve yüklemeleri arasında tezat ilgisi bulunduğu için “ve” ile bağlanmıştır. Birbirine ulanan iki cümleden sadece biri anlamca haberî veya inşâî olabilir. Vasıl da iki cümlelerin de anlam bakımından haberî veya inşâî olarak uyuşmasına itibar edilir. Şu âyette inşâî cümle lafzan haberî olduğu halde anlamca inşâî konumda bulunduğundan önündeki cümleye bağlanmıştır: *... لاتعبدون إلا الله وبالوالدين إحسانا... وقولوا للناس حسنا...* ([Vaktiyle biz İsrâilöğullarından] Allah’tan başkasına kulluk etmeyecek, anne ve babanıza iyi davranacaksınız ... ve insanlara güzel sözler söyleyin diye söz almıştık; el-Bakara 2/83). Burada, “İnsanlara güzel sözler söyleyin” meâlindeki inşâ cümlesi, haber biçiminde olmasına rağmen ilk cümleye vasledilmiştir; çünkü ilk cümle “... kulluk etmeyin” şeklinde inşâî bir bağlamda bulunmaktadır; yani “لاتعبدون” (Kulluk etmeyeceksiniz) ifadesi haber biçiminde olup nehiy ifade eden talep inşâsı konumunda olarak “لاتعبدوا” (Kulluk etmeyin) anlamındadır. Haber formundaki emir ve nehiyler, gereği yerine getirilmediği takdirde haber vereni yalancı durumuna düşürme vebali taşıdığından daha güçlü olan emir ve yasak kipleridir. Yukarıdaki âyette ikinci cümlelerin de inşâî veya lafzan haberî, mânaca inşâî şeklinde yorumlanması mümkündür. Şu âyette ise inşâî formunda ancak haberî anlamdaki ikinci cümle haberî olan ilk cümleye bağlanmıştır: *“إني أشهد الله وأشهدوا أنني بريء مما تشركون”* (Ben Allah’ı şahit tutuyorum, siz de şahit olun ki ben sizin ortak koştuğunuzdan uzağım; Hûd 11/54). Burada, “Siz de şahit olun” inşâ cümlesi, “Sizi de şahit tutuyorum” şeklinde haberî anlam taşıdığı ve ilk cümleyle uyum sağladığı için “ve” ile bağlanmıştır.

3. İki cümleden biri haberî, diğeri inşâî ise, atf terkedildiği takdirde maksadın tersi bir anlama yol açıyorsa “ve” bağlacı gereklidir: a) “Bir ihtiyacın var mı, görelim” diyen kimseye verilen şu cevap gibi: *لا، وبارك* “لا، وبارك” (Hayır, Allah sana bereket ihsan eylesin). Burada “لا”, “ihtiyacım yok” anlamında haberî cümle iken devamı dua ve dilek bildiren bir inşâî cümledir. Son cümle

lafzî yapı ve kurgu bakımından haberî cümle yapısında bulunmakla birlikte anlam bakımından dilek ve dua bildiren inşâî cümle konumundadır. Burada lafzî yapıya değil anlama itibar edilir. b) “Kardeşin iyileştirdi mi?” diye soran kimseye söylenen, *لا، ولفظ* “لا، ولفظ” (Hayır, Allah’ın lutfu ondan ayrılmasın) sözünde aynı durum ve yapı söz konusudur. Bu iki örnekte vav bağlacı terkedilseydi ikinci cümleler hayır dua cümleleri iken beddua olarak anlaşılmaya yol açabilirdi.

Abdülkâhir el-Cürcânî ve özellikle Bahâeddin es-Sübki ile Abdülfettâh Besyûnî, vasıl bağlamında müfredlerin (kelimeler) atfındaki semantik incelikler üzerinde durmuş, bu bağlamda müfred sıfatla müfred halin başındaki “vav”ların anlam inceliklerine değinilmiştir. Sıfatların diziminde genellikle zıt sıfatlar vav ile, diğerleri “vav”-sız sıralanır: “هو الأول والآخر والظاهر والباطن” (el-Hadîd 57/3); “الملك القدوس السلام المؤمن” (el-Haşr 59/23) âyetlerinde görüldüğü gibi. Aralarında karşıtlık ilgisi bulunmayan sıfatların “ve” ile bağlanması, “vav”ın ayrılık, başkalık, bağımsızlık ifadesiyle her sıfatın mevsufu ayrı ve bağımsız olarak nitelendiğini vurgulayan bir pekiştirmedir; “vav”sız sıfatlar dizisi ise bu sıfatların tek mevsufta toplandığını anlatır; müttakilerin sıfatları bağlamındaki şu âyette “vav”ın kullanılması gibi: *الصابرين والصادقين والقانتين* “الصابرين والصادقين والقانتين” (Âl-i İmrân 3/17). Zemahşerî’ye göre, *ويقولون سبعة و ثامنهم* “ويقولون سبعة و ثامنهم” (el-Kehf 18/22) önce geçen iki benzer sıfat cümlesi “vav”sız iken bunun “vav”lı gelmesindeki anlam inceliği sıfatın mevsufa yapışık ve ayrılmaz bir parçası olduğunu pekiştirmek, onunla nitelenmesinin sabit ve kesin bir olgu niteliği taşıdığını belirtmek, bu konudaki bilgilerin zannî değil kesin olduğunu vurgulamaktır (el-Keşşâf, II, 478-479). Aynı anlam vurgusu “وإذ أتينا موسى الكتاب والفرقان” âyetinde (el-Bakara 2/53) “الكتاب” kelimesinin sıfatı konumundaki “الفرقان”ın “vav”la vaslında da söz konusudur. Şu âyetteki müfred hallerin sahiplerine “vav”la vasledilmesinde de aynı anlam inceliği bulunur: *ولقد أتينا موسى وهارون والفرقان وضياء وذكرنا للمتقين* (Andolsun biz Mûsâ’ya ve Hârûn’a takvâ sahipleri için bir ışık, bir öğüt olarak Furkân’ı verdik; el-Enbiyâ 21/48). Bu da “vav”ın bağladığı öğelerin ayrı, başka ve bağımsız şeyler olduğu ifadesine dayalı olarak halin ve önündeki cümlelerin iki ayrı ihbar niteliği taşımasından kaynaklanmaktadır.

Arap edebiyatında vasıl ve fasıl konusuna ilk defa değinen âlim Câhiz’dir (el-Beyân, I, 88); daha sonra Ebû Hilâl el-Askerî bunun önemini belirten nakillere ve

sözlere yer vermiştir. Abdülkâhir el-Cürcânî konuyu atf meselesiyle irtibatlandırılmış, ilk defa tanım, taksim, derin analiz ve ayrıntılarla incelemiş, kurallarını ortaya koymuştur. Ardından gelen Fahreddin er-Râzî gibi belâgat âlimleri onun bahislerini gözden geçirerek daha dikkatli ve öz-lü tanım, taksim ve kurallar geliştirmiştir. Ebû Ya’kûb es-Sekkâkî özellikle vasıl gerekliliği için alâka (câmî) ve türleri üzerinde durmuş, Kazvîni ile onun *Telhîşu’l-Miftâh*’ına şerh yazanlar Abdülkâhir el-Cürcânî ile Ebû Ya’kûb es-Sekkâkî’den yararlanmış, kurallarının belirlenmesiyle şerh ve analizlerinde yoğunlaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, I, 88; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü’ş-Şinâ’ateyn* (nşr. Müfid M. Kumeyha), Beyrut 1404/1984, s. 497-512; Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâ’ilü’l-i’câz* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1404/1984, s. 222-248; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Beyrut 1403/1983, II, 478-479; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü’l-icâz fi dirâyetü’l-i’câz* (nşr. Bekrî Şeyh Emîn), Beyrut 1985, s. 321-336; Ebû Ya’kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-’ulûm* (nşr. Nâîm Zerzûr), Beyrut 1403/1983, s. 248-252, 258-261, 271-276; Nüveyrî, *Nihâyetü’l-ereb*, VII, 70-75; Hatib el-Kazvîni, *el-İzâh* (nşr. M. Abdülmün’im el-Hafâcî), Kahire 1400/1980, s. 246-279; Şurûhu’t-Telhîş, Kahire 1937, III, 2-159; Ali Cârîm – Mustafa Ermin, *el-Belâğatü’l-vâziha*, Kahire 1984, s. 231-233; Besyûnî Abdülfettâh Besyûnî, *’İlmü’l-me’ânî*, Kahire 1408/1988, II, 166-232; Ahmed Matlûb, *Mu’cemü’l-muştalahâti’l-belâğiyye ve tetavvürühâ*, Beyrut 1996, s. 549-553.

İSMAIL DURMUŞ

VÂSİL b. ATÂ

(واصل بن عطاء)

Ebû Huzeýfe Vâsıl b. Atâ
el-Gazzâl el-Basrî
(ö. 131/748)

Mu‘tezile’nin
kurucusu olarak bilinen âlim.

80 (699) yılında Medine’de doğdu. Ebû’l-Ca’d künyesiyle de anılır. Kaynaklarda Benî Dabbe, Benî Mahzûm veya Benî Hâşim’in mevâlisi olan bir aileden geldiğine işaret edilir. Benî Hâşim’e nisbetinden Muhammed b. Hanefiyye’nin mevlâsı olduğu anlaşılmaktadır. Gazzâl (dokumacı) lakabıyla şöhrat bulması, sadaka ve yardımlarını verebileceği fakir kadınları bulabilmek için dokumacılar çarşısına (sûku gazzâl) sık sık uğraması sebebiyledir (Müberred, III, 1111). Basrî nisbesi bir dönem Basra’da yaşadığını göstermektedir. Hayatına dair fazla bilgi bulunmayan Vâsıl b. Atâ’nın çocukluk ve gençlik yıllarının büyük bir kısmını Medine’de geçirdiği tahmin edilmektedir. Bu dönemde Muhammed b.